

Az ígéret földje: Darjeeling

Kora délelőtt érkezem meg New Jalpaiguriba. Hogy biztosítsam magam minden meglepetés ellen, megveszem a jegyemet Varanasiba, nem vagyok arról meggyőződve, hogy Darjeelingben, ahol nincsen vasút, csak a keskeny nyomtávú hegyi vonat, lehet-e valami úton vonatjegyet váltani. December 28-ra kapok csak, amit egyébként nem bánok nagyon; és nem is Varanasiba, hanem Mughal Sarai-ba. Onnan majd átmegek valamivel Benáreszbe, így hívták valamikor Varanasit. Innen, N.Jp.-ből – most már rövidíték én is, mint az indiai vasút, a frissen vásárolt jegyemen is ez van: N.Jp. – Mugh. S. – el kell jussak Shiliguriba, onnan tudok fölmenni Darjeelingba busszal vagy iránytaxival. Kínálgatják magukat a taxik az állomás előtt, de most sem alkudozni, sem veszekedni nincsen kedvem. Átballagok a nagy, poros téren a másik oldalra, összetakolt bódésor húzódik ott – üzletek és kifőzdék azok, cigarettát, vizet kell vennem, meg valami kekszfélet. Sleeperrel utaztam, afféle alvókocsival, ez nem AC, azaz légkondicionált, jóval olcsóbb, mint amaz, tehát étkezést sem ad. A vonaton jövök rá: ez a kevésbé komfortos is elvisz ugyan oda, mint a másik, csak sokkal kevesebb pénzért. Itt nem adnak párnát, plédet, és – mondom – vacsorát sem. Na bumm! Egy napot ki lehet bírni kekszen, csokoládén is. Csak víz és cigaretta legyen!

Itt autóriksát nem látok, csak biciklist, hát ilyenekkel hajtatok át Shiliguriba. Kókuszpálmás, banáncserjés városka ez, amerre most járunk, autó nincs, egy-két motorkerékpár előz meg. Nem is tudom, város ez, vagy nagy falu? No, azért bent rájövök: mégiscsak város ez, jófajta indiai forgalommal. Megtaláljuk a buszt, fél óra múlva indul. Megveszem a jegyemet, aztán csak nézelődöm, ténfergek ide-oda. Várom, hogy elinduljunk, beérjünk már a hegyek közé.

Shiliguriból banán és ananászültetvények között vezet az út a hegyek felé. Majomcsapat vág át az úton, erőset fékez a sofőr. Szemtelen állatok, az egyik a vállá fölért még vissza is kaffog a buszra. Válogatott gorombaságokat vághat a fejünkhöz. Furcsa ez a Himalája. A síkság nem lankásan emelkedik dombokká, aztán hegyekké, hanem egyszer csak megszűnik a lapály, és sutty! – benn vagyunk a hegyek sűrűjében. Az út kígyóvá változik, kanyarog, tekereg. Néha úgy összeszűkül, hogy két ilyen nagytestű autó csak behajtott visszapillantó tükrökkel fér el egymás mellett. Irdatlan mély barázdák, szakadékok húzódnak a völgyek irányába, hihetetlenül meredeken, és a távolabbi hegyoldalak olyanok, mintha vastag, halványzöld moha borítaná őket. Lent, a völgyek mélyén elszórtan, vagy csoportosan állnak apró házak. Az út mellett, a szakadék peremén egyensúlyozva, banán és bambusz mögé bújva öt-tíz házból álló települések. Mindenütt imazászlók, kékek, zöldek, sárgák, pirosak, néha egy csoport is kivillan fehérén a hatalmas páfrányok közül.

Egy darabig még lehet látni a síkságot mögöttünk, aztán elbújik az alacsonyabb hegyek mögött. Csodavilág ez, előttünk, mögöttünk, alattunk, fölöttünk hegyek és hegyek.

Kurseong után – körülbelül fél útra Darjeelingtől – elő-előbukkan a Kancsendzönga hosszabb-rövidebb időre. Végül – már nem vagyunk messze célunktól – kiemelkedik teljes nagyságában a kisebb hegyek közül. Torokszorító, lélegzetelállító látvány. Szegény Kőrösi jut eszembe. Majd egy hónapig tartott az útja, míg átvergődött Calcuttából a Terai-vidéken keresztül – vélhetően ott fertőződött meg a maláriával – egészen idáig. Nekem, gyenge izmú, korcs utódjának az egész út nem tellett egy napomba. Hát nem kegyetlenség ez a sorstól? Megkínozza a nagyot, és segíti az érdemtelen.

Délután négy óra körül jár az idő, mikor beérkezünk a városba. Nem tárulkozik föl első szóra, kéreti magát kissé. Egy völgyet ölel körül, egy hatalmas kifli peremén helyezkedik el, nyugati és déli irányban lejt. Furcsa felépítésű ez a kifli-város. A legfelső emelete, a hegyélen, a legrégebb, „legelőkelőbb”. Fialatos város, gyakorlatilag dr. Campbell hívta életre az 1830-as években. Ahogy megyünk a völgy irányába, úgy válik egyre indiaibbá, szegényebbé. Körülbelül a főntről számított harmadik emeletén húzódik az út, ami Indiát összeköti Szikkimmal, ezzel a kicsi tartománnyal a nepáli – kínai – bhutáni határszakban. Lejjebb már a

teaültetvények következnek, a Happy Valley. Indiai mértékkel mérve kicsi ez a városka. Akkora lehet talán, mint szülővárosom, Balassagyarmat. És tiszta. Úgy értem, Indiához viszonyítva. Bár, ha felidézem magamban Budapest néhány, és nem is külső!, kerületét, hát akkor az Európával való összehasonlítást is kibírja. Nem látok szemétkupacokat az utcán, nem kapnak körül koldusok. És nem erőszakosak, nem hangoskodnak az emberek, mint Dél-Bengálban. Máris szeretem Darjeelinget. Egy férfi szólított meg csupán, azt kérdezte, kell-e szoba éjszakára. Nem kellett.

A buszról leszállva megpróbálom felidézni Bethlenfalvy doktor úr útbaigazításait, mivel azonban csak hézagosan emlékeszem rájuk, nem találok el a helyes irányt a Dekeling szálló felé. Elindulok erre, elindulok arra, ám mindig visszaérek a kiindulási pontomra, akárcsak Alice Csodaországban. Végül – megunva a bolyongást – egy árustól kérdezem meg az utat. Kiugrik boltocskájából és elkezdi magyarázni, – sőt, még mutogatja is – hogy merre menjek, egy lépcsősort is emleget, de aztán látva értetlenségemet, bekiabál hátra, a bolt mélyébe valamit és int, hogy kövessem. Megy előttem, mint egy hegyikecske, súlyos hátizsákom alatt alig bírom követni. Különösen az előbb említett hosszú lépcsősoron. Morgok is vele, persze, magyarul: "Mit gondolsz, ember, zerge volt az apám?"

Zöldet, vöröset látok, mire ebben a tempóban felérünk a város felsőbb szintjére. Rámutat egy négy emeletes épületre:

- Az ott, uram, a Dekeling - majd biztatóan megveregeti a vállamat, és el is tűnik a homályos lépcsősíkátorban.

"Ejnye - gondolom kissé riadtan - ez igen előkelőnek látszik."

A Dekeva's Restaurant, a Hotel Dekeling, és Mr. Dekeva

Csipetnyi félsszel közelítem az épületet. Itt minden a tulajdonos nevét viseli, az étterem, a szálló is. Vajon, a földszinti üzletek is az övéi? Ekkora szálloda, hát lehet, hogy keresnem kell majd egy olcsó kis guest house-t, vagy egy Hilson féle, csillagtalan szállót, mert ezt aligha bírja a pénztárcám. De akár így, akár úgy, legelőször beszélnem kell ezzel a Dekevával, hiszen Kőrösi-ügyben ő lesz a segítségemre. Az étterembe megyek be, ez a kézenfekvő, ott csak tudják, hol a főnökük? A pénztárasztal mellett kedves, mosolygós, fiatal hindu hölgy ül. Mondom neki, mi járatban vagyok. Azonnal tárcsáz a telefonon, majd kezembe nyomja a kagylót. De nem szeretek telefonon beszélni idegen nyelven! Most már mindegy, már bele is szólt, egy kellemes, „barna bariton”. Mondom: most érkeztem Magyarországról, Bethlenfalvy doktor küldött ide, segítségét kérném.

- Várjon, kérem – jön a válasz – azonnal ott vagyok.

Valóban, csak pár perc telik el, és belép az étterem hátsó ajtaján egy körülbelül velem egy magasságú, kissé őszes, hullámos hajú, nagyon jó arcú tibeti férfi. Már messziről nyújtja a kezét.

- Foglaljon helyet, és mondja, miben segíthetek.

Újra említtem Bethlenfalvy nevét.

- Ó, my dear old doctor! – neveti el magát. – Ismeri őt személyesen?

- Igen, Delhiben találkoztam vele, két alkalommal is. Ő küldött ide, önhöz.

- Delhiből érkezett Darjeelingbe?

- Nem, Delhiből Calcuttába mentem, az Ázsiai Intézetbe.

- Ön kutató? Mr. Csoma de Kőrös életét kutatja?

- Nem, otthon pedagógus vagyok, de... – és belekezek a már előre megfogalmazott mondókámba, Millenniumról, magyarországi Kőrösi-kultuszról, emléktábláról.

- Láthatnám azt a táblát? – vág közbe az eddig figyelmesen hallgató Dekeva.

- Természetesen! – állok föl az asztal mellől, hogy kibontsam a hátizsákot, kivegyem belőle gondosan bebugyolált kincsemet. Kézbe veszi. A kis hölgy is kíváncsian nyújtogatja a nyakát.

- Nagyon szép. Méltó Kőrösi emlékéhez – bólint elismerően. – De miben tudok én önnek segíteni?

- Először is útbaigazítást kérek, hiszen nem ismerem Darjeelinget. Tudom, hogy a temető a Lebong Cart Roadon van, de hogy ez hol lehet, azt már nem. Másodszor segítsen, kérem beszélni egy kőművessel, aki valami módon fölszereli ezt a táblát Kőrösi sírjára.

- Azt nem lehet, a síremlékre tilos bármit is föltenni. De mögötte áll az emlékfal, oda minden további nélkül fölhelyezhető a táblája.

- Ismer olyan kőművest, aki meg tudja ezt csinálni?

- Ó, ezzel ne legyen gondja! Egy-két napon belül megszervezem.

- Még valami, Mr. Dekeva. Lassan huszonnégy órája vagyok úton. Rövidesen beesteledik, nem szeretnék egy idegen városban szállás után járkálni. Tudna adni egy szobát számomra?

- De hát ez természetese! Nem is engedném máshova menni! A doktor barátja az én barátom is.

Fölkalauzol a szállójába. Csak most derül ki, hogy az épület harmadik és negyedik emelete az övé, a másik két szinten két másik szálloda üzemel. Szól valamit a recepciós fiúnak, aki kulcsot nyom a kezébe. Kinyitja előttem a 104-es számú ajtót. Istenem, Ajay, Hilson! Micsoda rémálmok ehhez képest! Dohánysárga, földig érő függöny az ablak előtt. Hasonló színű terítő a hatalmas ágyon. Szőnyegpadló. Fotelok. A fürdőszoba makulátlan. Ragyog a tisztaságtól. A mennyezetig csempézve. Emberi méretű mosdókagyló. A zuhanyon zuhanyrózsa. Dohányszín fürdőlepedők. Hová kerültem, szent Shiva, hová? S hogy megrökönyödésem még nagyobb legyen, Mr. Dekeva a szoba árából lealkuszik 300 rúpiát.

- Ez a szoba 850 rupiba kerül egy éjszakára. Mivel ön Magyarországról jött, és Kőrösi miatt van itt, én 550-et számolok éjszakánként. Megfelel így önnek?

- Mr. Dekeva, ez tökéletes! Nagyon, nagyon köszönöm!

- Inna valamit? – kérdezi már menőfélben. – Teát, kávé vagy valami egyebet küldhetek be a fiúval?

- Igen, teát, köszönöm.

Mert mi mást lehetne itt inni? Éppen csak elrakom a dolgaimat itt is, a fürdőszobában is, már kopognak az ajtón. Megérkezik tálcán a csésze, cukor, kannácskában tej, teáskanna melegítő babával letakarva, teaszűrő. Terülj, terülj, tálcácska!

A nyitott ablak előtt állva, a Kancsendzöngét bámulva kortyolgom el életem első eredeti darjeelingi teáját Darjeelingben. Hát kell ennél több?

Mondom, állok az ablakban, ízlelgetem ezt a fantasztikus ízű teát, és közben rácsudálok a Kancsendzöngára. A döbbenet és a hitetlenkedés járja át minden porcikámat; a döbbenet, hogy valóban létezhet egy ekkora hegy! Jó nyolcvan kilométerre lehet innen, mégis úgy érzem, csak ki kéne nyújtanom a kezem és belemarkolhatnék a hóba. Az istenek félig hunyt szemmel, nyugodt méltósággal mosolyognak le a városra a kettős csúcsról. A Nap már a nyugati ormokon ül, a hegyoldalak mély mohazöldek, a hó színe is kékesbe vált. Lassan borítja be az este a várost. Messzebről a müezzin hangja hallatszik, a nap utolsó, esti imádságára hívja az igazhitűeket. Alig merem elhinni, hogy eljutottam ide, a Himalájába. Ők így ejtik, szép dallamosan: Himálaja. Már csak a hegy csúcsa piroslik picit, a többi beleolvad az egyre sűrűsödő homályba. Lenézek a városra. Gyulladoznak a lámpák, az emberi morajlás is csendesedik. Hát itt vagyok, Kőrösi nyomán magam is megérkeztem.

Másnap fél hat felé ébredek. Alig-alig pitymallik. A hegyek gerince épp csak elvált a lassan világosodó égtől, aztán északra fölsejlik a Kancsendzönga. Percről percre játszik a színekkel. Először vérvörösbe borul, vére lassan lecsorog a lejtőkön, le a hatalmas Oglathang gleccseren. Majd narancssárgára vidámul, aztán kékbe vált, míg végül hófehéren felragyog az istenek lakhelye. Ezt kapom karácsonyi ajándékuul Darjeelingtől. Mert hiszen ma december 24-e van. S hogy teljesebb legyen az ünnep, a boy behozza az illatozó teát. Itt ugyan nincs

karácsony, de ha lenne, akkor is csak este, és nem reggel nyolckor. Gyerünk – figyelmeztetem magamat – nem ülhetsz itt estelig!

Csípős ám a reggel, érzem füleimen, ahogy leszaladok a bazárba, borotvát, miegymást venni. Valahogy úgy érzem, Kőrösi sírjához nem mehetek ápolatlanul. Mr. Dekeva megmutatta az ablakból, merre van a régi, angol temető. Húsz perc gyalogosan – bízott – nem érdemes taxit fogadni. Itt nincs riksa, kizárt, hogy ezeken az utcákon emberi erővel tekert jármű közlekedhessen. Itt vagy lefele, vagy fölfele mész, a vízszintes errefele ismeretlen fogalom. Némi tévelygés után rátalálok a temető felé vezető útra, a Lebong Cart Roadra, azaz a Lebong felé vezető szekérútra. Taxi fékez mellettem. Majdnem elhessenem, amikor megismerem a benne ülő, Sealdah pályaudvari ismerőseimet, koreai barátnőimet. Vidoran köszöntjük egymást.

- Hello lányok, hogy érzitek magatokat Darjeelingben?

- Remekül. Hová tartasz?

- Itt valahol a Lebong Roadon van egy régi angol temető. Oda indultam.

- Ugorj be, elviszünk.

Így mégis taxival jutottam ki a temetőhöz, amin már majdnem túlszaladtunk, mikor észrevettem.

- Stop! - kiáltok oda a sofőrnek - én megérkeztem. Köszönöm. Jó utat, lányok, Sikkimbe!

Intek az elzúgó autó után, és elindulok visszafelé, kaput keresve a temetőbe.

Aztán meglátom a Sirt. Ismerem én minden porcikáját, minden méretét olvasmányaimból, mégis más olvasni róla vagy szembesülni vele. Csillogó sárgán magaslik ki a többi, fekete, alacsony síremlék közül; világít a napfényben. Eltűnődöm azon, hogy aki készítette – Lloyd őrnagy 1845 májusában – tudatosan-e vagy véletlenül, de Kőrösi jellemét faragtatta kőbe. Messze kimagaslik a többi síremlék fölé, szinte lángol a fényben, áll egyenesen, töretlenül és törhetetlenül. Mint hajdan Csoma Sándor, gyarló és kicsinyes embertársai között. Keményen száll szembe a himalájai széllel és nem kopik, nem roskad össze. Megsimogatom csillogó kötestét, aztán elsuttogom a Himnusz első versszakát. Nagyon elfogódott vagyok. Jobban meghatódom, mint Calcuttában, az Ázsiai Intézetben lévő szobra mellett; az mégis csak egy szobor volt, itt pedig ő áll, szinte testi valójában. Leülök szemközt vele egy sír szélére. Sokáig, nagyon sokáig hallgatunk. Mondhatnám azt is, hogy hallom a hangját - rekedt és suttogó; nagyon megkínózta a Terai-vidéken fölszedett malária - de csak az állandó himalájai szél motoz a ciprusok koronájában. Éppen 158 éve érkezett ide, 1842. március 24-én. Dr. Campbell, aki utolsó napjaiban ápolni, gyógyítani próbálta, így ír ezekről a napokról:

„Mr. de Körös a múlt hó 24-én érkezett ide és közölte velem óhaját, hogy a szikkimi rádzsa székhelyére, majd onnan Lhászába menjen, célja lévén hozzáférkőzni a tibeti irodalom kincsesházaihoz, mert ladaki és kanami tanulmányiból azt a meggyőződést szerezte, hogy azok még fellelhetők Kelet-Tibet fővárosában, s onnan talán utat találtak Szikkimbe is. (...) Tele volt reménységgel, hogy személyére vonatkozó felvilágosításaim kedvező eredménnyel fognak járni, s a legnagyobb lelkesültséggel emlegette, milyen boldog lesz, ha majd kapcsolatba léphet Kelet tanult férfiaival...”

Igen, tele volt reménységgel, amit az az átkozott terai láz kioltott. És *„ezen a helyen, folyó hó 11-én elhunyt”*. *„10-én reggel valamivel jobban volt, de még mindig nem tudott összefüggően vagy érthetően beszélni; estefelé elvesztette öntudatát, s így maradt 11-ének reggeli öt órájáig, amidőn minden hördülés vagy haláltusa nélkül kimúlt.”* *„Mily hamar felhő borult lelkes várakozásaira, és mily hamar örökre véget értek utazásai!”*

(Baktay Ervin: Kőrösi Csoma Sándor, Talentum Kiadó, Budapest, 1999.)

Nem tudom, meddig üldögelek szemközt a síremléssel. Alighanem sokáig. Katartikus élmény. Átértékelek magamban sok mindent. Nem tudatosan veszem sorba dolgaimat, hogy ezt majd így, azt meg amúgy kell tennem a jövőben, dehogy. Csak vannak, amik önmaguktól lepkesúlyúvá, kidobhatókká válnak, s mások súlyos értelmet nyernek. Lassan távoliak,

ködösek, irreálisak lesznek a mindennapjaimat átszövő – és eddig lényegesnek tartott – csip-csup kis ügyek. És igen röstellem, hogy a fontosakat nem vettem észre, vagy éppenséggel semmibe vettem. Azt hiszem, nagyon sok dolog megvilágosodik bennem – magammal kapcsolatban...

Újra földübörög mögöttem a Lebong út forgalmának robaja. Kipufogógáz bűzét csapja orromba a szél. Fölcsúdom révületemből. A Nap süt, az ég felhőtlen, ragyogóan kék. Lent az úton egyenruhás iskolás lányok pillantanak rám kíváncsian. Fölállok, kicsit körbetakarítottam a síremlék környékét. Elszáradt virágok, alumínium mécsesek éktelenkednek ott, nyilván az előttem erre járt csapat hagyta itt ezeket. A fölerősített tábla szerint 2000. április 24-én látogatott ide a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének hat hallgatója. Lám, nincs egy éve, hogy látogatói voltak Kőrösinek. Előttük pedig – táblája bizonyossága szerint – Farkas András „világjáró” jött el Korondról 1996. május 30-án.

(* Később, már itthonról megkíséreltem fölvenni a kapcsolatot Farkas Andrással. Írtam neki, mivel azonban a címét nem tudtam, csupán annyit, hogy Korondon lakik, így címeztem meg a levelet: Farkas András világjárónak, Korond, Románia. Nyilván nem kapta meg, mert nem válaszolt. Bár, mint világjárót - ahogy tábláján titulálta önmagát - ismerhette volna a postás annyira, hogy utcanév-házzszám nélkül is kézbesítse a leveletem. Hacsak... Ki tudja, milyen nyelvet beszélt a román posta alkalmazottja?..)

Mr. Dekevának látható itt még egy emléktáblája tibeti nyelven., és még néhány, dátum nélkül, vagy igen régi dátummal. Lám, nem sűrűn zaklatják pihentében látogatók Csoma Sándort!

Eszembe jut, mit említett Bethlenfalvy doktor Delhiben. Hogy talán nem is a sírkő alatt nyugszik, hanem az úttest borítja a hamvait. Amikor építették a mostani Lebong utat – mesélte a doktor úr – lecsipentettek a temető déli széléből egy darabot, és az ott levő sírköveket feljebb helyezték. Kérdés, hogy a hamvakat exhumálták-e, vagy csupán a síremlékeket mozdították el? Talán nem is baj, ha így van – elmélkedett a tudós doktor – hiszen életét az utak határozták meg, s most így, holtában is úton van.

Elbúcsúzom azzal, hogy holnap délelőtt visszajövök. December 24-e van, este gyertyagyújtás. A poros Lebong úton ballagva a város felé az jár az eszemben, micsoda fantasztikus karácsonyi ajándékot kaptam! Indiában vagyok, a Himalájában, néhány napja láttam Kőrösi keze írását és most a sírjánál lehettem. Hosszú idők vágyakozása valósult meg a családom, bőkezű ismerősök és ismeretlenek segítségével. Mivel érdemeltem ki ezt? Megérdemeltem egyáltalán? És mivel tudom viszonzni? Mert valamivel viszonznom kell, ez nem vitás! Nem, viszonzni lehetetlen, legfeljebb apró ajándékokkal tudom kimutatni hálámat azoknak, akik hozzásegítettek ehhez az életre szóló élményhez.

Letérek a Lebong Road-ról, a bazáron keresztül akarok feljutni a Dekelingbe. Karácsonyi ajándékokat vásárolgatok. Egy szép kis imamalmot, Buddha szobrot, imazászlót. Dél körül jár az idő, otthon még csak most reggeledik. Vajon fehér karácsonyuk van? Nekem úgyszólván az, hiszen itt tornyosul fölém a Kancsendzönga, hófehéren, vakítón. Fölviszem csomagjaimat a szobámba. Aztán újra le, fenyőágakat keresni. Persze, nem talállok, errefelé nincs lucfenyő, így megelégszem néhány ággal valami deodár-féléről. Olyasmi ez, mint a szobafenyő otthon, csak, mint minden Indiában, ez is óriási. Újra a hotelban. A szobám asztalán elhelyezem az ajándékokat. Alulra kerül "művészien" elrendezve a lányom számára vett kasmíri sál, rá a többi, a fenyőágakkal körbevéve. Legelől a narancssárga boríték, amit búcsúzáskor feleségem nyomott a kezembe, azzal a szigorú utasítással, hogy csak karácsony este bonthatom fel! Be is tartottam becsülettel, leragasztva itt fekszik az asztalon, rajta nagy betűkkel: DEC. 24. Meggyújtom a gyertyát, az is van ám a szobában, leülök az ágy szélére, és az ablakon keresztül besütő napfényben bámulom a pisla kis fényt. Hazagondolok. A lányok nyilván lázasan csomagolják az ajándékokat, írják a névkártyákat, anyósom a nejemmel a konyhában sűrög, apósom a karácsonyfát pászítja be a talpba. Valószínűleg anyám is most szedi elő az ősrégi karácsonyfadíszeket, a legkevesebb nyolcvan éves angyalkaacrot, és tán azt számolgatja, hány

óra is lehet most Darjeelingben? Otthon délelőtt van, úgy tizenegy körül. Kibámulok az ablakon az én karácsonyi ajándékomra: a mohazöld hegyoldalakra, a szikrázó Kangcsendzöngára, és erre a szép, kifli alakban elnyúló városra - Darjeelingre. Aztán felbontom a borítékot. Könnyekig hatódom. Egy szétnyitható képeslap, az elején piros dzsekiben egy távolodó alak, lábnyomai ott láthatók a sivatag homokjában és fölötté a felírás: "ELINDULNI A LEGNEHEZEBB" - aztán a belső lapon folytatódik: "...DE NE FELEDD, NEM VAGY EGYEDÜL..." és az aláírás, már kézzel: "Itt vagyunk mi is! Ági, Orsi, Zsófi. Boldog Karácsonyt!" Hát kell ennél több?! Hazaszáll a gondolatom: Boldog Karácsonyt mindannyiótoknak, olyan boldogot, mint most az enyém!

Másnap délelőtt Dekeva urat faggatom, mikor jön a beígért kőműves, aki majd fölrakja a síremlék mögötti falra Romhány község Önkormányzatának millenniumi emléktábláját. Az oszlopon csak a Magyar Tudományos Akadémia táblája látható, minden más, magyar, angol vagy tibeti nyelven íródott erre a falra került. Gyönyörű ez a kőtábla, fekete gránit, a fehér betűk fölött egy cseresznyepiros motívum, ami emlékeztet a magyar mitológia világfájára, de egy buddhista jel is lehet. Tizenegy körül mondta, – válaszol Dekeva úr – akkor legyen itthon. Leszaladok a városba, néhány apróságot venni, fél tizenegykor már a szobámban vagyok. Előkészítem a táblát, ami eddig hungarocellbe csomagolva a hátizsákomban pihent, és a magyar zászlócskát, amit Magyar Tibor kérésére hoztam magammal, hogy a táblához erősítsük. Nem sokkal 11 után beszél a szobába Mr. Dekeva:

- Are you ready? Készen van? Mert itt a kőműves.

Kilépek a szobából, jól megnézem magamnak segítőmet. Nagyon sötét bőrű az istenadta, kicsit toprongyos is, olyan, mintha Dél-Bengálból származna. Darjeeling is Bengál államhoz tartozik, de ez Észak-Bengál, itt serpák, gurkhák élnek, más a bőrszín, eltérőek az arcvonások.

- Ő Lal Babu Das - mutatja be Dekeva úr - ő fogja elvégezni a kőművesmunkát. Nem kell fizetni neki, én már elrendeztem.

Ő Lal Babu Das, aki fölszerelte az emléktáblát.

Mond neki valamit bengálul, Babu bólogat. Elindulunk. Próbálom megtudni tőle, India melyik részéről származik?

- No, no - válaszolja. Lám, ez az egyetlen szó, amit tud angolul. A buszállomás mellett elhaladva rámutat egy taxira, nyilván unja a gyaloglást. Rázom a fejem, mutatom a pénztárcámat: üres. Megvonja a vállát. Így ballagunk csendes egyetértésben a temető felé. Élmény újra meglátni a síremléket, ahogy kibukkanunk az út kanyarulatából. Szinte int felém, úgy érzem, hívogat, nyilván ugyanúgy örül, mint én az ő láttán. Egy madár röppen el az alacsony vaskorlátról, elég nagy és fekete. Talán valamilyen drongó – gondolom, nem ismerem errefelé a madárvilágot, egyedül tán a fényfácánt ismerném fel. Megmutatom Lal Babunak, hová szánom a követ. A fal teljes felületét elborítják az emléktáblák, egyedül a jobb alsó sarkában van egy pont akkora hely, ahová az enyém – mert annak érzem – elfér. Babu bólint, munkához lát. Valóban ügyes kőműves, nem telik el sok idő, kivájja a két lyukat a falban, a magával hozott vízzel maltert kever, kivár egy rövid időt, míg kissé meghúz a massa, addig én apró vágást hasítok Tibor trikolorjába, és ráhúzom a tábla hátuljába behajtott tartócsavarra. Ha valaki le nem szaggatja - de hát miért tenné? - ez ott marad, míg az emlékkő a falon lesz! Persze, idővel kifakul, Tibor nevét is lemossa majd róla az eső, de így is, rokkantan, színevesztetten fogja hirdetni, mennyire tisztelünk, becsülünk, Kőrösi Csoma Sándor!

A szerző a fölszerelt emléktábla mellett.

Babu elkészült, elpakolja a szerszámait. Megragadom a kezét, megrázom és megköszönöm a közreműködését. Persze, magyarul, minek strapáljam magam az angollal, ezt se, azt se érti. Aztán leguggoltatom a kőfal elé, és mutatom a gépemet: le szeretném fényképezni a munkája mellett. Mosolytalanul néz bele a lencsébe. A gép kattánása után feláll, kicsit toporog, majd a vállára veszi a táskáját és mond valamit.

Az emléktábla.

- Jól van Babu, eredj csak – intek – Mr. Dekeva nyilván elintézte veled a számadást. Bólint, nyilván a nevet értette meg, int és elballag. Megint egyedül maradok a temetőben. Most döbbenek rá, milyen lélegzetelállító a kilátás innen. A várost nem látni, csak a völgyön túl a hegyeket, a zsongítóan zöld lejtőket, a völgy túlfelén, nagyon messze - lehet tán öt kilométerre is - apró házakat. Dél felé néz a temető, mindig ide süt a Nap. A Kancsendzöng a hátam mögött van, takarják a ciprusok. Ennél szebb helyen tán nem is pihenhet Kőrösi. Végtelen a béke, az időtlen nyugalom. Nagy, fekete madár repül el alattam a völgy hosszában. Talán holló. Visszafordulok az oszlop felé, búcsúzom. Egy utolsó simítás a langyos kőtesten, búcsúpillantás a csillogó, fekete gránitra. Bekattan mögöttem a temető rácsos kapuja.

Zavarban vagyok, mert nincs elég készpénzem, így nem tudom kifizetni Mr. Dekevát. Itt kell ugyanis hagynom a Hotel Dekelinget, mert hiába ugyan, hogy Dekeva úr 850 rúpia helyett magyarságomra és Kőrösire való tekintettel csak 550 rúpiában számította meg a szobát (ebből is látszik, hogy nem bengál, hanem északi, ugyanis egy calcuttai szállodás inkább emelte volna az árat, sem mint engedjen belőle!), két éjszakára akkor is 1400 rúpia. Igaz, ebben benne van Lal Babu bére is – ami 300 rupi volt. Mr. Dekeva kifizette ugyan Babut, hogy ne nekem kelljen az angolul nem tudó kőművessel kínlódnom, de természetesen nem ő állja a számlát. Száz szónak is egy a vége, ez a szállodai költség sok. Ám ki gondolta volna, hogy a buddhista

Észak-Bengálban karácsony miatt, hiszen ez itt nem ünnep, zárva lesz az India Bank, s így nem tudok pénzt váltani. Ezért aztán nagyot gondolok: igyekszem meggyőzni őt, hogy fogadja el zálogba a repülőjegyet és a Varanasiba szóló vonatjegyet. Én kiköltözöm a Dali kolostorba – ahogy itt mondják: gompába – és holnap, a bank nyitására visszajövök a városba, beváltok egy csekket, kifizetem a tartozásomat és visszakapom tőle a jegyeimet. Együttérzően ingatja a fejét, ceceg, miközben ecsetelem sanyarú anyagi helyzetemet – van talán 250 rúpiám – de korrektnek tartja az elképzelésemet, minden további nélkül beleegyezik. Sőt, saját kezűleg rajzol egy kis térképet, elmagyarázza, hogyan jutok el a Daliba, és megengedi, hogy felhívjam telefonon Tenzing Gyatso lámát. Minden elintézve, beszákolok és irány a kolostor.